

Для більшості ж країн-членів СНД, як свідчить попередній аналіз, характерним є різне для кожної держави, але наявне у кожній з них співвідношення доцентрових і відцентрових гео економічних та геополітичних інтересів, а також практичних кроків зовнішньої тактики й стратегії. Зміни в цьому співвідношенні почали активно проявлятися особливо в останні два роки, для яких характерні деякі нові тенденції в розвитку відносин в межах СНД. Значною мірою вони пов'язані із т.зв. "кольоровими революціями" в ряді країн регіону, які, однак, мали різний вплив на зазначений вище баланс доцентрових і відцентрових тенденцій. Так, за оцінками внутрішньополітичних змін в Киргизстані в 2005 році вони сприятимуть посиленню відносин цієї держави з Росією. Напроти тому прихід до влади адміністрації президента М. Саакашвілі призвів до різкого погіршення грузинсько-російських відносин й взагалі ставлення цієї країни до СНД, свідченням чого було прийняття парламентом Грузії в кінці 2005 року рішення про вихід з цієї організації. Особливо ж складними стали в сучасний період українсько – російські відносини, які після "помаранчевої революції" розвивалися по низхідній від певного погіршення до прямої конфронтації в кінці 2005 року. Нібито суто господарський конфлікт щодо різкого підвищення цін з боку російського "Газпрому" насправді має виключно політичний характер, є спробою керівництва Росії вдруге за останні роки вплинути на виборчий процес в Україні. І навпаки – хвилю "кольорових революцій" з її загальним посиленням відцентрових тенденцій намагалися використати в своїх цілях ісламські екстремісти в Узбекистані, що вимусило режим президента І. Карімова перейти від багаторічного дистанціювання від Москви до політичного зближення з російським керівництвом.

Показово, що в центрі наведених вище зрушень у взаємних відносинах виступає Росія з її ставленням до партнерів по СНД і зворотно – їх ставленням до цієї держави. Фактично сучасна політика Росії свідчить про крах попередніх намагань президента В. Путіна посилити вплив в цьому регіоні за допомогою переважно економічних методів і є черговим проявом проголошеної ще в середині 90-х років тези Б. Єльцина про СНД як зону виключних геополітичних інтересів Росії з тією, правда, відміною, що за цей час суттєво змінилася внутрішня та зовнішньополітична ситуація навколо регіону, включаючи посилення впливу в ньому США і ЄС, вихід належних до нього країн з тодішньої економічної кризи тощо. Характерно, що погіршення відносин з Росією практично не вплинуло на ставлення до Грузії і України інших учасників СНД, про що свідчать, зокрема, успішні наслідки візиту Н. Назарбаєва до нашої країни в кінці 2005 року, розвиток грузинсько-азербайджанського співробітництва в сфері транзиту нафти тощо.

Посилення впливу суто політичних факторів на взаємини між членами СНД надає їм конфронтаційного характеру й призведе щонайменше до подальшого послаблення цієї організації. Якщо ж існуюче протистояння буде наростати, то це матиме за наслідок докорінну зміну існуючої конфігурації цього міждержавного утворення, склад якої втратить ряд сучасних членів.

1. Розраховано за даними: Зовнішня торгівля України товарами за 2004 рік. – К.: Держкомстат України. Експрес – доповідь, 2005. № 32.
2. Угода про формування Єдиного економічного простору. // Урядовий кур'єр. – 23 вересня 2003 року. – №177. 3. Там же. 4. Розраховано за даними: Зовнішня торгівля України товарами за 2004 рік; Зовнішньоекономічна діяльність України .1995. – К.: НДІ статистики Мінстату України. – 1996. – С.4. 5. Общество и экономика. – Москва. – 2003. – №7-8. – С. 169. 6. Розраховано за даними: Зовнішня торгівля України товарами за 2004 рік. 7. Wider Europe – Neighbourhood. Brussels, 11.3.2003. COM / 2003 / final. 8. Урядовий кур'єр. – 23 грудня 2005 р. – № 245.

Надійшла до редакції 03.06.2008

Н. Кочергіна, канд. екон. наук, доц.

ВПЛИВ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

Проведено аналіз переваг розвитку міжнародного бізнесу в умовах поширення світових інтеграційних процесів.

This article is devoted to the advantages of the international business development in the conditions of spread world integration processes.

Важливою умовою розв'язання кардинальних проблем внутрішнього розвитку, необхідною складовою зовнішньої стратегії України стало питання про її ставлення до тих або інших міжнародно-економічних об'єднань та коопераційних, інтеграційних процесів. Виходячи з цього особливий інтерес становить оцінка окремих географічних векторів зовнішньоекономічної орієнтації України, з яких європейський є особливо важливим. Актуальність дослідження полягає в тому, що аналізуючи сучасні тенденції світового розвитку, інтернаціоналізацію національних економік, перетворення світового економічного механізму в єдину глобальну систему, для України виникає гостра необхідність процесу активної інтеграції до сучасної системи господарських зв'язків для успішного подальшого економічного, соціального та політичного розвитку як самої країни, так і окремих її суб'єктів господарської діяльності.

Широкий розвиток регіональних організацій, що мали на меті спільне регулювання економічних процесів та сприяння взаємопристосовуванню національних господарств, почався в 50-х роках ХХ століття спершу в Західній Європі, пізніше – в країнах Латинської Америки, Африки та Азії. Головною метою інтеграції є нарощування обсягів та поширення асортименту товарів та послуг по основі і в результаті забезпечення ефективності госпо-

дарської діяльності у міжнародних масштабах. Внутрішня логіка розвитку інтеграційного механізму відображає загальний еволюційний процес становлення сучасного ринкового господарства, адже цей розвиток починається з простих форм усунення перешкод для розвитку торгових та інших партнерських відносин і веде до зростання міждержавного регулювання господарського та соціального життя в межах інтеграційного комплексу.

Поступово складаються й стають особливо тісними всебічні світогосподарські регіональні зв'язки, що охоплюють багато країн. Лібералізація міжнародного обміну полегшила адаптацію національних господарств до зовнішніх умов і впливів, сприяла більш активному їх включенню в міжнародний поділ праці і кооперацію, у процес широкого міжнародного спілкування та співробітництва.

Предметом дослідження є теоретичні основи розвитку інтеграційних процесів та їх вплив на національний та міжнародний бізнес.

Об'єктом дослідження є діяльність міжнародних компаній, що ведуть свій в умовах поширення світових інтеграційних процесів.

Метою написання статті було визначити і дослідити фактори інтеграції, що сприяють або заважають розвитку міжнародного бізнесу. У роботі відповідно до даної мети поставлені наступні задачі:

✓ дослідити розширення можливостей міжнародних компаній за рахунок використання переваг міжнародної економічної інтеграції;

✓ оцінити можливості міжнародних компаній в умовах Європейського Союзу, в НАФТА, АСЕАН, МЕРКОСУР.

Важливим поштовхом до практичного здійснення міжнародної економічної інтеграції держав стали наміри щодо зміцнення зв'язків на рівні компаній різних країн, що у подальшому було оформлено міждержавними угодами. Наприкінці ХХ століття у світі нараховувалось біля тридцяти інтеграційних угруповань, які охоплювали більш ніж 100 держав.

Рухомою силою міжнародної економічної інтеграції виступають національні і міжнародні підприємницькі структури, що мають певні інтереси, по-перше, у розширенні географічних рамок діяльності підприємств шляхом створення спільних підприємницьких структур з іноземними компаніями; по-друге, у охопленні регіональних ринків на основі усунення бар'єрів на шляху міжнародного обміну товарами, послугами, капіталом, робочою силою зі скороченням збутових і транспортних витрат, усунення тарифних і нетарифних бар'єрів та зміцненні позицій на регіональному ринку за рахунок розширення обсягів поставки і асортименту товарів та послуг; по-третє, у стимулюванні структурної перебудови і раціоналізації виробництва з використанням міжнародного поділу праці в межах регіону та реалізації переваг економіки масштабу; по-четверте, у відкритті для всіх країн-членів регіонального угруповання національних ринків державних замовлень; по-п'яте, у зміцненні конкурентоспроможності компаній країн-членів інтеграційного об'єднання за рахунок збільшення витрат на НДДКР, які стали можливими за рахунок зростання доходів; по-шосте у стимулюванні національних компаній до розвитку зарубіжного підприємництва і до перетворення у міжнародні корпорації; по-сьоме, у створенні можливостей для розвитку міжнародних прямих господарських зв'язків, кооперування, інших форм партнерства; по-восьме, підвищення рівня зайнятості шляхом розширення міжнародного виробництва, торгових та інвестиційних потоків, тощо.

Так головне завдання інтеграційного об'єднання АСЕАН – створення єдиного споживчого ринку. За оцінками експертів, не слід очікувати значного прискорення товарообігу країн АСЕАН в умовах переважаючої спрямованості експорту до третіх країн – США, Японії, Європи. Введення безмитної торгівлі у рамках АСЕАН має стимулювати притік зарубіжних інвестицій для виробництва та подальшого експорту товарів у країни-учасниці [1]. В угодах АСЕАН передбачається формування інвестиційної зони AIA (ASEAN Investment Area) з метою формування конкурентоспроможної інвестиційної зони з більш ліберальним і прозорим режимом для зростання внутрішньої і поза регіональних інвестицій, підвищення конкурентоспроможності економік країн-учасниць прогресивне зниження або ліквідація інвестиційних бар'єрів та правил, що заважають капіталопотокам і реалізації інвестиційних проектів у рамках АСЕАН. Зокрема ця угода включає п'ять головних напрямів:

1) розповсюдження національного режиму на інвесторів з країн-членів АСЕАН до 2010 р. та на інвесторів з третіх країн до 2020 р. зі збереженням виключень;

2) відкриття усіх галузей економіки для інвесторів з країн-членів до 2010 р. та з держав, що не входять до угруповання до 2020 р. при збереженні виключень;

3) стимулювання обсягів капіталопотоків, кваліфікованої робочої сили і фахівців, технологій у рамках АСЕАН;

4) координація програм інвестиційного співробітництва з метою збільшення капіталовкладень як у взаємних ринках, так і з третіх країн;

5) надання більшої свободи підприємницькому сектору у налагодженні зусиль по реалізації інвестиційних проектів і діяльності, що пов'язана з капіталовкладеннями [2].

Не дивлячись на те, що Асоціація країн Південно-Східної Азії за час існування реалізувала лише декілька проектів спільного виробничого співробітництва, країни-учасниці змогли досягти великих успіхів в економічному розвитку за рахунок використання зовнішніх (іноземні інвестиції) та внутрішніх факторів (дешева робоча сила). Узнявши в якості основи модель "наздоганяючого розвитку", за історично короткий строк п'ять країн-засновниць АСЕАН (Сінгапур, Малайзія, Таїланд, Філіппіни, Індонезія) стали новими індустріальними економіками, що підтверджують динамічні темпи економічного росту протягом двох десятиліть.

На мікрорівні внаслідок горизонтальної та вертикальної взаємодії формуються інтернальні ринки факторів і результатів виробництва, виникають, розвиваються домінуючі у сучасній економіці транснаціональні корпорації. На макрорівні інтеграція розвивається на основі створення економічних об'єднань країн. Інтеграційні імпульси виходять, насамперед, із міжнародних угруповань загальноконтинентального значення. Для такого типу угруповань характерні чітко орієнтовані на глобальні конкуренційні механізми регулювання і координації при певних відмінностях організаційного оформлення. Водночас розвиваються традиційні і створюються нові регіональні та субрегіональні угруповання країн, які безпосередньо не впливають на глобальну конкуренцію. Вони мають інші, локальні, цілі і використовують відповідні інтеграційні механізми. Поряд з могутніми угрупованнями країн ефективно функціонують середні та малі інтеграційні угруповання, хоча їхній розвиток багато в чому і зумовлюють зовнішні фактори інтеграції.

Результати функціонування великих інтеграційних об'єднань – ЄС, НАФТА АСЕАН, МЕРКОСУР свідчать про те, що в інтересах національних і міжнародних компаній відбувалась певна послідовність інтеграційних процесів. В першу чергу вирішувались питання інвестицій (проблеми введення національного режиму, забезпечення гарантованої адекватності міжнародним угодам, надійної гарантії інвестицій від націоналізації), сфери послуг, торгівлі. Пожвавлення міжнародної торгівлі, розширення ринків збуту, збільшення потоків інвестицій стимулювали реорганізацію виробництва. При цьому інтеграційні процеси сприяли реалізації усіх трьох переваг іноземних інвестицій: придбанню власності, інтернаціоналізації виробництва, раціональному розташуванню підприємств на території інтеграційних об'єднань.

Інтенсивність розвитку економічних зв'язків в інтеграційних об'єднаннях можна простежити використовуючи відповідні показники в залежності від відомих статистичних даних. Зокрема це – частка від сумарного валового національного продукту, що припадає на міжкраїновий обмін, частка загального обсягу товарообігу у відсотках, що припадає на міжкраїновий обмін держав-учасниць інтеграційного об'єднання порівняно з їх товарообігом з іншими країнами світу, динаміку інтеграційних процесів можна простежити по темпах росту взаємного товарообігу. Характерним показником може слугувати обсяг взаємних прямих іноземних інвестицій всередині інтеграційного угруповання порівняно з ПІІ країн-учасниць в інші країни світу. Наприклад, у ЄС взаємні ПІІ держав-членів співдружності у 1980 році складали 25 % потоку загальних інвестицій на території ЄС, а вже

наприкінці 90-х років цей показник досяг майже 50 % [3]. Наочним свідченням прогресу в інтеграції може бути порівняння кількості об'єднань компаній (поглинань, взаємної участі) всередині інтеграційного угруповання з кількістю злиттів і утворенням спільних підприємств з фірмами інших країн світу. До основних факторів, що сприяють об'єднанню фірм у рамках економічної інтеграції, можна віднести:

- ✓ ефект масштабу виробництва,
- ✓ взаємний обмін технологіями,
- ✓ використання переваг розташування підприємств

(у Північній та Центральній Європі налагоджено виробництво складних компонентів, у Південній – зборка, яка здійснюється дешевою робочою силою; така сама ситуація у НАФТА – США, Канада – розробка технологій, складне виробництво, у Мексиці – зборка, що здійснюється дешевою робочою силою),

- ✓ розширення асортименту продукції для більш повного задоволення попиту місцевих споживачів,
- ✓ можливості збільшення витрат на НДДКР,
- ✓ концентрація каналів збуту;
- ✓ використання трансфертних цін (у першу чергу в галузях, де фінансові умови і податки різняться у різних країнах),

✓ скорочення транспортних витрат за рахунок внутрішнього фірмового розподілу перевезень, тощо.

Міжнародним компаніям з розвитком інтеграційних процесів в ЄС надаються все більш широкі можливості співробітництва з європейськими фірмами, але умови співробітництва мають власну специфіку: ЄС має у своєму розпорядженні комплекс інструментів регулятивного характеру з політичною ознакою – єдиний митний тариф (жодна з країн-учасниць не може самостійно без консультації з партнерами вести торгові переговори з третіми країнами і підписувати з ними угоди), в останні роки до цього додалися питання промислового і науково-технічного співробітництва. Але у ЄС поряд з колективними засобами торгової політики застосовуються і заходи національного характеру. Наприклад, надання експортних кредитів залишається за національними урядами. ЄС застосовує і загальну систему преференцій (ЗСП), перш за все у торгівлі з країнами, що розвиваються і країнами транзитивної економіки у торгівлі сировинними матеріалами. ЗСП функціонує на основі щорічних схем, що можуть переглядатись та затверджуватись Радою ЄС. Антидемпінгове законодавство ЄС передбачає введення захисних заходів одночасно на території усіх країн-членів ЄС незалежно від того, у яку країну спрямовується товар, що став об'єктом демпінгу. Міжнародні компанії проводячи свій бізнес повинні враховувати усі регулятивні заходи та преференційні можливості економічної інтеграції.

В розвитку Північноамериканської інтеграції вирішальна роль відводиться транснаціональним корпораціям США, які намагаються знизити таким чином рівень витрат виробництва і підвищити конкурентоспроможність деяких галузей економіки США. Канадські ТНК розраховують за допомогою НАФТА підвищити прибутки високотехнологічних галузей, при цьому вони розраховують на приплив прямих і портфельних інвестицій з третіх країн, головним чином з ЄС та Японії.

З метою розширення співробітництва з міжнародними компаніями в АСЕАН на початку XXI століття передбачається надання дозволу на стовідсоткову іноземну власність на землю та на підприємства у деяких галузях промисловості, створення зони вільних інвестицій, введення жорстких обмежень проти валютних

спекулянтів, зниження митних тарифів на більшість товарів в межах регіону.

Підсумки функціонування МЕРКОСУР свідчать про певні успіхи інтеграційного угруповання, розширення взаємних зовнішньоекономічних зв'язків в рамках об'єднання розповсюджується на іноземні інвестиції з третіх країн. Зокрема японська корпорація "Тойота моторз", яка розмістила у Аргентині біля ста мільйонів доларів на спорудження автомобільного заводу, передбачає випуск 20-тисяч легкових автомобілів на рік, половина з яких буде експортована до Бразилії в обмін на комплектуючі вироби бразильських підприємств.

Отримання Україною повноцінного членства в провідних континентальних економічних та політичних організаціях можна вважати необхідними передумовами найбільш органічної моделі реалізації її інтересів на світовій арені, перетворення на активного учасника життя світового співтовариства. Однак в силу різних причин як політичного – непослідовність України у процесі проведення зовнішньої політики, так і економічного – стагнації у вітчизняній економіці та відсутності чіткої економічної стратегії – зовнішньоторгівельна переорієнтація в бік ЄС відбувалась досить повільно. Але можна відзначити, що згідно з урядовими програмами розвитку економіки України, в результаті значної диверсифікації міжнародної торгівлі близько 65–70 % її обсягу до 2010 р. буде припадати на країни "далекого зарубіжжя" [4]. Відносини з Євросоюзом у цьому контексті розглядаються як базовий вектор геостратегічної орієнтації.

Відносини з ЄС та близькими до нього країнами набувають для України дедалі більшого геополітичного значення. Так, своєрідною "компенсацією" за експортні втрати машинобудівників і харчовиків України на ринках СНД стало збільшення експортних поставок продукції металургії до країн Заходу, перш за все Західної Європи. В останні роки збільшилися експортні поставки олійного насіння, головними імпортерами якого з України є Нідерланди, Іспанія. Зросли обсяги експорту органічних хімічних сполук у такі країни, як Фінляндія, Німеччина. Головним споживачем шкіряної сировини українського походження (а її експортні обсяги значно зросли) є Італія. Збільшилися обсяги експортних поставок одягу та предметів одягу до Німеччини та інших країн. Головним торговельним партнером України в торгівлі міддю та виробами з неї є та ж сама Німеччина.

В зовнішньоторгівельному співробітництві між Україною та ЄС завжди превалювала торгівля товарами. Відтак зростання зовнішньоторгівельного обороту протягом 1996–2007 рр. забезпечувалось переважно приростом його товарної складової [5].

Таким чином, розглядаючи приклади розвитку інтеграційних процесів в ЄС, АСЕАН, НАФТА, МЕРКОСУР можна визначити, що міжнародна економічна інтеграція розширює стратегічні можливості міжнародного бізнесу у таких напрямках, як: перехід від експорту до прямих іноземних інвестицій з організацією імпортозаміщуючої продукції; підвищення ефективності ПІІ у зв'язку з вільним переміщенням капіталів та товарів; збільшення обсягів виробництва та надання послуг у зв'язку зі зростанням ПІІ; розширення можливостей для об'єднання компаній.

1. UNCTAD Handbook of Statistics. Geneva, 2002. P.52. 2. Agreement on ASEAN Investment Area. Singapore, ASEAN Sekretariat, 1998. P. 2-3. 3. Міжнародна економіка. Підручник / А.П.Румянцев, Г.Н.Климок, В.В.Рокоча та ін.; За ред. А.П.Румянцева. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2006.- Розділ 9. 4. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України. Підручник – К.: КНЕУ, 2003. 5. Держкомстат України.